

Јелена Јаћовић

Универзитет у Нишу
Филозофски факултет

ПРЕЗЕНТ У АЛТЕРНАТИВНОЈ УПОТРЕБИ УНУТАР ФРАНЦУСКОГ И СРПСКОГ ЈЕЗИКА ЕКОНОМИЈЕ

Сажетак: Презент, као немаркирано време, поседује неутралност која му обезбеђује флексибилну временску интерпретацију и модално транспоноване, како у француском тако и у српском језику (Grevisse, 2007: 1080; Riegel, Pellat & Rioul, 2009: 530; Пипер, Антонић, Ружић, Танасић, Поповић и Тошовић, 2005: 352; Стевановић, 1989: 581). Основна употреба овог глаголског облика садржана је у актуелизацији садашњег тренутка. Предложено истраживање разматра употребу презент унутар језика струке и то не основну, већ употребу у алтернативном виду у односу на његову елементарну вредност: на примерима ексцерпираним из универзитетских уџбеника и научних чланака водећих области економије у контрастивном приступу анализира се његово преношење у прошлост или будућност, посматра се његова примена са имагинарном, генеричком или пак прелудичком вредношћу, испитују се и други алтернативни значењски потенцијали ове глаголске форме у француском и српском језику економије. Компаративни корпус сачињавају идентичне текстне врсте истих економских области будући да за проучавање употреба, тј. семантичко-прагматичких вредности није било потребно успостављање преводног корпуса. Резултати истраживања показују да презент у разноликости алтернативних употреба, како у француском тако и у српском језику економије, супротно очекивањима, не заостаје нимало за општим језиком.

Кључне речи: француски језик, српски језик, презент, језик струке, језик економије.

1. Позиција и проблеми језика струке

Језик струке се у лингвистици најчешће посматра из дидактичке перспективе – опште је прихваћено мишљење да је за овладавање језиком одређене струке довољно познавање стручног вокабулара јер су сви остали језички нивои идентични општем језику. Свакако, ово становиште није погрешно, али је у великој мери ограничавајуће. Опсежнија истраживања (Kosourek, 1991; Lerat, 1995) показују да је језик струке много више од глосара стручних термина – он заправо представља фреквентнију употребу одређених средстава општег језика чија је употреба условљена дискурзивном врстом писане и усмене комуникације у којој се језик струке употребљава. У српској литератури Р. Бугарски је констатовао да је у језику струке пракса увек ишла испред теорије, те је то за

дидактику био наставни циљ који треба достићи, а за теоријско-лингвистичка проучавања сложена категорија коју треба дефинисати (Бугарски, 1988: 22). Истраживања су се вршила паралелно у обе области, како у француској, тако и у српској литератури: анализирана су лексичка и синтаксичка обележја из лингвистичке перспективе (Lerat, 1995; Kocourek, 1991; Marojević, 1981; Бугарски, 1988), а вршена је и анализа дискурзивних врста из дидактичке перспективе (Moirand, 1993; Cusin-Berche, 2003; Mičić, 2003).

2. Оквири истраживања

Предложено истраживање посматра језик струке из лингвистичке перспективе и има за циљ да осветли статус алтернативних употреба презента као најфреквентнијег глаголског облика језика струке (Тошовић, 2002: 364). Под алтернативним употребама презента подразумевамо све вредности које представљају алтернативу његовој елементарној вредности, а то је актуелизација садашњег тренутка. Истраживање је рађено на корпусу језика економије, како би се утврдило које су вредности, осим основне, фреквентне у економском дискурсу. Дескриптивном методом контрастивне анализе од француског језика ка српском, врши се систематизација вредности презента према семантичким критеријумима које је понекад потребно употпунити прагматичким објашњењима. Као полазиште у анализи користе се систематизације вредности према следећим граматикама: за француски језик *Grammaire du sens et de l'expression* (Charaudeau, 1992) и за српски језик *Синтакса савременог српског језика – проста реченица* (Пипер и сар., 2005). Реч је о граматикама које деле семантички приступ и у организацији својих садржаја се базирају на сазнањима когнитивне семантике. За допуне у виду прагматичких објашњења коришћен је *Модел дирекционе инференције Жака Мешлера* (Moeschler, 1998).

Домен економије представља широку област која тематски варира од сфера ближих природних наукама, попут статистике и рачуноводства, до оних које имају друштвено-хуманистички карактер, попут политичке економије. Будући да су области у толикој мери међусобно различите, очекивано је и да се језичка средства која се у њима користе знатно разликују. Уједно то представља и разлог због којег се у истраживању алтернативних вредности презента узимају примери из области статистике, рачуноводства, микроекономије, макроекономије и политичке економије. Примери који сачињавају корпус су преузети из средњошколских и универзитетских уџбеника и научних чланака из наведених области. Формирани су компаративни корпуси¹ по критеријуму текстне врсте према којем су упоређиване алтернативне вредности презента у идентичним врстама текста, нпр. француски и српски универзитетски уџбеник из макроекономије, француски и српски научни чланци из статистике, итд. Формирање паралелних корпуса, који подразумевају исти језички материјал на два језика – на језику оригинала и на језику превода, са једне стране није ни било могуће пошто се француски уџбеници из економије не превode на српски језик. Страна

литература из области економије која се преводи на српски је најчешће на енглеском језику. Осим тога, ово истраживање је имало за циљ да пружи теоријско-лингвистички допринос у смислу осветљавања лингвистичких елемената економског дискурса, те је и у том смислу паралелни корпус био непотребан – циљ је био да се покаже да ли је разноврсност употребе, тј. вредност овог глаголског времена, подједнако заступљена у француском и српском језику економије, а не да ли се вредности презента преносе из француског у српски језик.

3. Вредности презента

Будући да се презент сматра немаркираним временом, његова неутралност му обезбеђује флексибилност у погледу временске интерпретације и модалног транспонованја (Arrivé, Gadet & Galmiche, 2005: 562; Grevisse, 2007: 1080; Riegel et al., 2009: 530; Пипер и сар., 2005: 352; Стевановић, 1989: 581). Презенту се, унутар концепта временске ситуације, додељује вредност исказивања коинциденције. Описани процес постаје истовремен са чином исказивања говорног лица и има одређено трајање или се процес реализује ван временског контекста у свим ситуацијама када су одређени услови задовољени. Стога се његове основне вредности, према Пјеру Шародоу, могу представити као вредности „актуелног“, „генеричког“ или „имагинарног“ презента (Charaudeau, 1992: 452).

Шародо истиче да основне вредности презента могу да изазову „контекстуалне ефекте“ (Charaudeau, 1992: 464) који су последица комбиновања одређених елемената контекста и карактеристика комуникационе ситуације у којој су употребљени. Управо ова способност презента омогућава најширу лепезу алтернативних употреба: „актуелни“ презент одређује процес који се одвија у тренутку говора, али исто тако омогућава и да презент актуелизује будуће и прошле радње, „генерички“ презент има могућност бесконачног понављања чим се задовоље одређени услови и тако добија вредност ванвременске реализације – у пословицама и изрекама, дефиницијама, статичним описима, исказивању чињеница и навика², а „имагинарни“ презент исказује услов у хипотетичкој ситуацији, као и у ситуацијама када се исказује неиспуњеност, односно нереализација радње која се види као неизбежна.

Српски презент поседује махом идентичне вредности али због специфичног начина на који исказује аспект (морфолошки, а не кроз глаголске облике) у систематизацији његових вредности постоји још једна компонента – аспектска опозиција референцијалност/нереференцијалност (јединичност/мноштво радњи у временском интервалу/интервалима), при чему се наглашава да се садашње референцијалне радње исказују само обликом несвршеног презента, а нереференцијалне и са несвршеним и са свршеним (Пипер и сар., 2005: 352).

² Ту се сврстава и појава названа *décrochage énonciatif* (прекид нарације) која омогућава аутору да коментарише нарацију и да своје ставове представља као опште истине (Charaudeau, 1992: 466).

3.1. Актуелизација у будућности

У француском делу корпуса презент са вредношћу актуелизације будуће радње показао се као нарочито погодан за научно-уџбенички дискурс – у научним чланцима се помоћу њега у уводном делу најављује и објашњава методолошки приступ и структура рада, а у уџбеницима најављују садржаји поглавља:

(1) Cette présentation est cependant incorrecte, comme *nous l'expliquons* dans le chapitre IV. (MAC: 93)

(2) Dans la seconde section, *nous établissons* que la prestation compen-satoire contribue à pallier les conséquences [...] (AEP: 197)

Презент помоћу ове способности може да прикаже иминентност будуће радње, тј. да је прикаже као веома блиску:

(3) Après avoir présenté l'équilibre et sa signification, *on aborde* la méthode de statique comparative. (MIC: 15)

(4) Pour faciliter l'analyse [...], *nous nous aidons* ensuite de représentations graphiques et *nous recourons* parfois à l'algèbre. (MAC: 14)

(5) Ces points sont développés dans les deux sections qui *suivent*. (MIC: 9)

Будући да у корпусу нема класичне наравије књижевноуметничког стила, сâм контекст и семантизам глагола нису увек довољни, већ су потребни изрази или конструкције који управљају интерпретацијом. У примеру (3) након инфинитива перфекта који сугерише свршену радњу, презент приближава радњу која би могла бити исказана простим футуrom, док у примеру (4) прилог *ensuite* упућује на след радњи у будућности које су интензивније приказане презентом. Пример (5) показује да је могуће и да семантизам глагола упути на будућност, а да се избором презента он још више приближи. Ова врста презента снажно изражава интенционалност и „са гледишта говорника она постаје својина садашњег тренутка“ и „психолошки је ближа“ (Кликовац, 2018: 24).

Међу примерима српског корпуса у овом контексту уместо презента чешће наилазимо на футур I:

(6) Tri najvažnija modela moderne makroekonomije koje *ćemo analizirati* u ovom delu knjige su: (MAK: 198)

Презент, који се ретко појављује у овој употреби у нашем корпусу, изражава релативне будуће радње које су заправо истовремене са будућим радњама исказаним обликом футура I:

(7) Videćemo kasnije zašto smo uzeli ovaj termin i kako *se* on *razlikuje* od uobičajenog „rentijeri“. (MPE: 90)

Поред тога што је у могућности да будућу радњу учини актуелном као да се одвија у садашњем тренутку, француски презент може и да се транспонује у будућност и да актуелизује будућу радњу која би се могла исказати простим футуrom, али на овај начин добија јачи стилски ефекат:

(8) Tant que le marché est en croissance, le système fonctionne, mais dès que le ralentissement économique *commence*, l'effet de cette politique provoque une crise. (EPI: 86)

(9) Les conséquences économiques peuvent également peser sur les mères de famille lorsque le divorce *survient* plus tardivement [...] (AEP: 199)

У претходним примерима у питању су временске реченице којима се исказује постериорност и управо се и у српском језику идентична вредност актуелизације будуће радње исказује на исти начин – у оквиру временске реченице. Српски презент употребљен у овом синтаксичком контексту има вредност презента за изражавање релативних радњи.

У корпусу налазимо облик свршеног презента који се јавља као замена футуру II у временским реченицама са везницима *кад(а)* и *чим*. Прво се врши радња исказана свршеним обликом презента који се налази у зависној клаузи, а затим радња исказана футуром I из главне клаузе, и тако се добија однос сукцесивности:

(10) Čim *dode* do usporavanja rasta prodaje smanjiće se ove porudžbine [...] (MAK: 164)

(11) Naime, kada određena firma *postane* veoma uspešna kod kuće, počće da izvozi svoju proizvodnju [...] (MPE: 255)

У истој употреби налазимо и српски презент са вредношћу неререференцијалне детерминације која има значење постериорности:

(12) Uz to, obaveze države prema starim deviznim štedišama, [...] kojima se posle donošenja Zakona o denacionalizaciji imovina *ne može vratiti* u naturi, već samo u devizama, su vrlo visoke. (RVP: 111)

(13) To znači, da se ti troškovi menjaju potproporcionalno [...] a nakon toga *se menjaju* nadproporcionalno, tj. progresivno. (MIK: 119)

Идентична употреба неререференцијалног презента, иако није учестала³ појављује се у корпусу у временским клаузама зависносложених реченица:

(14) Kada hegemon *opada* ova javna dobra nestaju i svetska privreda stagnira [...] (MPE: 56)

3.2. Актуелизација у прошлости

Презент, као средство актуелизације прошлих догађаја, може да прикаже процес који има објективне или субјективне реперкусије у садашњем тренутку. Како би се прецизно ситуирао у овој употреби, презенту је неопходна временска одредница (интересантно је да је у француском корпусу то увек био временски прилог *depuis*) којом се означава почетак процеса и његово протезање из једне тачке у прошлости ка тренутку који обухвата не само тренутак исказа, већ и ширу садашњост:

³ У корпусу се у највећој мери објашњавају и описују процеси из прошлости, и тек наслућују могући резултати, тако да нема простора за семантичку нијансу сигурности коју са собом носи презент – облици футура ће у овим случајевима бити адекватнији.

(15) Depuis la fin de la Seconde Guerre mondiale [...] le monde *connaît* la plus grande période d'expansion économique. (EPI: 32)

(16) [...] les macroéconomistes ont longtemps négligé la question de la viabilité du processus de croissance économique dont *nous faisons l'expérience* depuis deux siècles. (МАК: 27)

У примеру (16) презент се ставља насупрот сложеном перфекту (*ont négligé*) и покрива исти временски период (прошлост и неодређена, шира садашњост). Презент у овој употреби означава често епистемичке или перцептивне процесе (*connaître, savoir, être, faire l'expérience*). Ови облици успешно коегзи-стирају у датом примеру јер се ослањају на вредност резултативности.

Ова вредност презента се у српском језику налази унутар садашњих референцијалних радњи⁴ као категорија „антериорне садашњости“ која може да поседује различиту временску квантификацију, па чак и да се десна граница помери даље од тренутка говора. Такви случајеви су ретки у српском језику (Пипер и сар., 2005: 356), па се ни не налазе у нашем корпусу. Пример на који наилазимо означава исти временски одсечак као и француски примери, само другачије оријентисан, из прошлости ка садашњем тренутку помоћу временске одреднице *do sada*. Наравно, од велике важности је и чињеница да се презент нашао у пасивној дијатези која сама по себи ставља акценат на стање настало након завршетка радње:

(17) Porez na dodatu vrednost (PDV) spada u najrasprostranjenije oblike poreza na potrošnju, i do sada *je uveden* u više od 120 zemalja sveta. (МАК: 340)

Показало се да је у делу корпуса ексцерпираном из уџбеника веома присутна вредност презента у којој он оживљава догађаје из прошлости. „Историјски“ или „наративни“ презент служи да се нарација приближи читаоцу у историјским делима, аутобиографијама, новинским чланцима, итд. (Charaudeau, 1992: 465). У српском језику, за исту вредност користи се, поред „наративног“ и „историјског“, и термин „приповедачки“ презент. Он приказује реалне или фиктивне догађаје кроз изоловане реченице или читаве текстове. И у француској и у српској литератури констатује се да, пошто је сасвим одаљен од тренутка говора, неизоставно мора имати инструкцију временске одредбе или контекст приповедања у прошлости да би успео да обезбеди ефекат убрзања и драматизације радње (Riegel et al., 2009: 533; Пипер и сар., 2005: 377). У корпусу се презент са овом вредношћу јавља у историјским приказима и објашњењима развоја економских појава без којих је научно-уџбенички стил незамислив. Присутан је како у микроекономији, макроекономији и рачуноводству, тако и у политичкој економији:

(18) La faillite de Lehman Brothers *intervient* le 15 septembre 2008. La gravité du choc *devient* très rapidement évidente. Un krach boursier *se produit* la semaine du 6

⁴ Њих карактерише подударане момента вршења радње и тренутка говора што за последицу има да је експлицитно ситуирање радње сувишно. Потребно је, међутим, да се употреби посебна одредба да би се временски квантификовала радња која осим симултаности може да следи оријентациони критеријум и да искаже антериорну или постериорну радњу.

octobre. Le CAC40, [...] *perd* 22% de sa valeur. Le 19 décembre 2008, le gouvernement français *annonce* un plan de relance. (MAC: 89)

У српском језику, најчешће је реч о низовима несвршених глагола којима се радња оживљава пред очима читаоца. Управо одабир приповедачког презент-та уместо неког претериталног времена омогућава да се ситуације прате у свом трајању, јер би у претериталном времену облик глагола био свршен (Пипер и сар., 2005: 378):

(19) То је доба у коме најмоћније европске државе *šalju* експедиције, *osvajaju* и *kolonizuju* велике делове „novog sveta” [...] (MPE: 28)

Сматра се да се „историјски“ презент са функцијом навођења чињеница из прошлости у француском језику најчешће користи у комбинацији са имперфектом који пружа додатна објашњења и описује радњу (Grevisse, 2007: 1090). То је нарочито карактеристично за књижевноуметнички стил, док се у нашем корпусу налазе примери у којима се презент користи за увођење основних информација које се даље описују и појашњавају сложеним перфектом уместо имперфектом:

(20) A partir du XIXe siècle cependant, la croissance économique et la croissance démographique *décollent*. La croissance économique et démographique qui *débute* au début du XIXe siècle *est sans égale* dans l'histoire. La population mondiale a été multipliée [...]. La richesse mondiale a connu une croissance encore plus rapide. (EPI: 31)

Па ипак, у корпусу се налазе случајеви у којима се имперфекат налази унутар следа радњи које су у презенту. У примеру (21) наилазимо на „имперфекат перспективе“ који има идентичну вредност као и презент за исказивање блиске будућности (Riegel et al., 2009: 544). Ослањајући се на временску одредницу (*en 1961*), он изражава процес постериоран презенту у главној реченици:

(21) Le dictionnaire Robert *accepte* le terme « mondialisation » en 1953 alors que le dictionnaire américain Webster n'acceptait le mot « globalization » qu'en 1961. Ce *n'est* qu'en 1960 que Marshall McLuhan *invente* l'expression « village global ». Encore marginal dans les années 1960-70, ce *n'est* que dans les années 1990 que le terme *entre* massivement dans les publications en sciences sociales. (EPI: 21)

Употребу имперфекта у овој ситуацији омогућава чињеница да он игра идентичну улогу у организацији времена наративног плана коју има и презент у организацији времена говорног плана – они представљају централне временске одсечке око којих се организују наративни и говорни план у француском језику.

Суштинска особина „историјског“ презента је да преузме вредност и буде замена за прост перфекат у тренуцима када је причи потребно дати посебну живост (Grevisse, 2007: 1090) и ова употреба је веома честа када се објашњавају економски процеси из прошлости:

(22) Le 8 septembre 1999, Edouard Michelin *annonce* une augmentation de 20 % [...] En fin de journée, l'action *vaut* 42,4 euros. La séance du 9 *s'ouvre* à 46,9 euros (le

cours *atteint* en journée 47,9 euros) pour clore à 47,7 [...]. (LBM: 61)

И у српском језику је констатована употреба прошлог времена које служи као оквир и на тај начин уноси динамику у приповедање (Пипер и сар., 2005: 379), па тако низови несвршеног приповедачког презента често почињу и/или се завршавају прошлим временом:

(23) Nova zbivanja na međunarodnom planu, tražila su analitička tumačenja i odgovore, koje postojeća ekonomija nije mogla da dá. *Postaje* aktuelna neoklasična politička ekonomija, ponovo *se „otkriva”* marksistička škola i *otvaraju* pitanja problema zemalja Trećeg sveta, [...] Predsednik SAD Ričard Nikson 1971. godine *ukida* zlatno važenje dolara. U 1974. i ‘75. godini privrede najrazvijenijih zemalja sveta [...] *padaju* u recesiju – njihova privreda beleži pad. Nezaposlenost i inflacija *postaju* uskoro raširene pojave. Na svetskoj sceni, grupacija zemalja u razvoju, bivših kolonija, *zahteva* pravedniju raspodelu globalnog bogatstva i moći. Ovi događaji predstavljali su izazov koji je zahtevao odgovor [...] (MPE: 11)

У српском корпусу наилазимо, такође, на пример у коме је будућност у односу на тренутак оживљен „историјским презентом“ исказана обликом фу-тура I:

(24) Sam Pareto će početkom XX veka supstituisati svoje poglede u teoriji granične korisnosti, kao i mnogi drugi, koji *napuštaju* poglede u vezi sa kardinalnom korisnošću i *uvode* pojam ordinarne korisnosti [...] (MIK: 335)

Врло фреквентна употреба „историјског презента“ је сасвим очекивана у научно-уџбеничком стилу јер је потребно што уверљивије објаснити историјски след догађаја или дијахронијски развој неког појма. Показало се да семантички модел објашњавања ове вредности није довољан, па су се наметнула прагматичка решења. Мешлер истиче да је особина која у овој употреби даје предност презенту у односу на прошла времена (прост перфекат, пре свега) његова способност изражавања субјективности и наглашава да, чак и када ова употреба презента нема одлике наративне и субјективне вредности, она производи ефекат временске близине које ниједно друго француско време не успева да реализује (Moeschler, 2019: 7). Истраживање које је спровео Мешлер је било на књижевном корпусу – Рајхенбахов модел анализе је употпуњен прагматичким маркерима ±наративно, ±субјективно и ±експлицитно, па се тако добија пет различитих врста вредности историјског презента у књижевном стилу и једна вредност која припада новинарском стилу. У нашем корпусу су се нашли историјски презенте типа +наративно у којима временски редослед догађаја напредује и –субјективно у којима не постоји мисаони субјекат, већ само след догађаја:

(25) Ces deux auteurs *s'intéressent*, au début des années 1970, à l'interdépendance, qui *représente*, selon eux, la plus importante transformation en relations internationales [...] Keohane et Nye *analysent* les effets de l'interdépendance [...]. En 1977, ils *publient* Power and Interdépendance où ils développeront le concept « d'interdépendance complexe ». (EPI: 18)

Поред „историјског презента“ у српском корпусу наилазимо на презент за исказивање релативних прошлих радњи који се појављује само у зависно-сложеним реченицама у којима је облик прошлог времена у управној клаузи (Пипер и сар., 2005: 366). У корпусу их налазимо у незнатној употреби и то у поредбеним реченицама:

(26) Naime, autori doktrine i njihove pristalice o globalizaciji, kao da *gube iz vida* [...] procese koji su otvoreni [...]. (МАК: 317)

3.3. Генеричка вредност

Генеричка вредност презента представља процес који се не реализује обавезно у тренутку говора већ, пошто има могућност да се понавља када су одређени услови задовољени, заузима позицију ванвременске реализације. Ову вредност има презент у изрекама, пословицама, дефиницијама, закључцима, описима стања и поретка ствари (Charaudeau, 1992: 453). Ту се сврставају и изражаваће навика и понављања, вредности које у традиционалним граматикама имају квалификативни и итеративни презент.

У делу корпуса који се односи на микроекономију, статистику и рачуноводство, већина примера припада овој вредности и они се реализују као дефиниције:

(27) Un marché *est en équilibre* lorsque les forces qui *agissent* sur lui *n'ont* plus *tendance à se modifier*. (МІС: 15)

(28) Le coefficient de variation ou coefficient de dispersion *est le rapport* de l'écart type à la moyenne arithmétique [...] Il *permet de comparer* des series exprimées dans des unités différentes. (СТА: 462)

У српском корпусу, такође, највећи део примера представљају дефиниције и научне истине приказане у широј садашњости и ту је најчешће реч о облицима глагола несвршеног вида који изражавају нереференцијалне радње са вишим степеном апстрактности:

(29) Kardinalno shvatanje korisnosti *polazi* od postavke da *su* potrošači *spособni da ocenjuju* i бројчано *izražavaju* величину korisnosti određenih dobara. (МІК: 34)

(30) Статистика *je* научна дисциплина која *обухвата* прикупљање, сређивање, обраду [...] (СТА 2015: 13)

У ову вредност се сврстава и употреба презента у задацима и приказима решења што постоји у свим областима осим политичке економије. У француском, као и у српском језику при формулисању задатака чешћи су облици императива и футура него презента, који је присутнији када се даје решење задатка и објашњава поступак:

(31) Le tableau suivant *donne* la répartition d'une population [...]. Nous *déterminons* les quartiles. Dans un premier temps, nous *établissons* un tableau [...] (СТА: 94)

(32) L'entreprise Lemoine *est une PME* qui *fabrique* des petits meubles dans différentes essences de bois. Elle vous *demande d'établir* les fiches de stock de planches de pin

[...] (COM: 106)

(33) *Колики је коефицијент опремљености запослених основним средствима? Применом обрасца 14.6 добијамо [...]* (СТА: 350)

(34) Залихе робе у складишту и у продавници *евидентирају се* по продајној цени са ПДВ-ом. (РАЧ: 95)

Приликом пласирања садржаја из неке области, аутор уџбеника заузима нараторску позицију – он се дистанцира од протеклих догађаја и предочава читаоцу своја становишта као опште истине. Иако није реч о класичној нарацији, ефекат је сличан⁵:

(35) *On sait également, depuis Robert Putnam, que les acteurs étatiques négocient de façon quasi simultanée [...]* (EPI: 115)

(36) *La tarification au coût marginal utilise tout simplement la règle $P = C_m$ dont on sait qu'elle assure l'optimum en concurrence.* (MIC: 108)

Користећи прво лице множине и безлично „*on*“ као и епистемички глагол *savoir*, аутор уводи читаоца у нарацију у којој су све информације аподиктички изнете.

У српском делу корпуса презент је такође најчешће средство за исказивање ове вредности – радње које се понављају у широј садашњости употребом несвршених глагола добијају статус законитости, опште истине. Неревференцијалне садашње радње се ограничавају интервалом унутар којег се понављају:

(37) Уколико, међутим, предузеће одлучи да зграду изнајми другом предузећу [...], тада *се* билансирање *врши* у складу са [...]

(38) *Ali statistika međunarodne trgovine danas pokazuje da su tokovi privatnog kapitala između različitih nacionalnih privreda najviši ikada zabeleženi.* (PAM: 179)

Исто тако, у овај тип презентских вредности сврставамо и тумачења различитих теорија и излагање ставова који чине саставни део научно-уџбеничке литературе и имају пре свега дидактичку сврху:

(39) *Le modèle s'appuie sur le modèle du cycle réel sans capital, et introduit seulement deux imperfections. Premièrement, il introduit la concurrence monopolistique [...]* pour que les agents puissent fixer leurs prix, ils *doivent* nécessairement *avoir* un pouvoir de monopole. (EAM: 11)

Саставни део економског дискурса су и математички обрачуни и графички и табеларни прикази чија су објашњења исказана такође презентом у генеричкој употреби:

(40) *Au prix $P = 4$, les consommateurs désirent acquérir 240 kg de X (point N sur DD), alors que les firmes ne consentent à offrir que 40 kg (point M sur SS). Ce même graphique met en évidence les deux déséquilibres que sont l'excès de demande et l'excès d'offre.* (MIC: 16)

(41) *Le tableau 2 montre les résultats de régressions prédictives univariées [...].* (ATF: 447)

Ова вредност се у српском језику класификује као посебна подврста ква-

⁵ Ову вредност презента Шародо представља као *décrochage énonciatif* (Charaudeau, 1992: 466), односно прекид нарације.

лификативног презента садашњих референцијалних радњи која се јавља када презент описује неку слику или, у случају нашег корпуса, графиконе и табеле:

- (42) Dijagram 1. *ilustruje* ukupnu korisnost TU i graničnu korisnost MU [...] (MIK: 27)
(43) Kriva tražnje *pokazuje* uticaj cene kao determinante [...] (MIK: 32)

Будући да стандардна квалификативна вредност презента ни у српском ни у француском корпусу не постоји – она се утопила у дефиниције и теоријска објашњења – очувала се итеративна вредност уз инструкције временских одредница (*chaque année, à la fin de chaque journée*, сваког дана, често):

- (44) La comptabilité financière *fournit* chaque année le résultat global de la société dans un compte de résultat [...] (COM: 4)
(45) À la fin de chaque journée, certaines banques *sont en excédent* de réserves alors que d'autres *enregistrent* un déficit. (MAC: 125)
(46) [...] kada se aktuelne cene izražene u dinarima podele sa trenutnim valutnim kursom, koji svakog dana zvanično *objavljuje* NBS. (RVP: 106)
(47) No, slobodna privatna preduzeća oslobođena stega države, često *nanose* društvenu štetu, naročito onim najsiromašnijim slojevima stanovništva. (MPE: 63)

У српском језику је могуће итеративну вредност презента сврстати у не-референцијалне радње како то чине неки аутори (Танасић у Пипер и сар., 2005: 359) – у нашем корпусу временску локализацију врше именице са детерминатором у одређеном падежном облику (*сваког дана* пример (46)), што и указује на итеративност.

3.4. Вредност имагинарности

Вредност имагинарности се исказује под одређеним условима у контексту који изражава реалну хипотезу када се презент налази у зависној реченици са везником *si*. Читава математичка структура економског дискурса је незамењива без ове врсте конструкција:

- (48) Si le prix *est supérieur* au prix d'équilibre, par exemple $P=12$, apparaît un excès d'offre $KL=120$. (MIC: 17)

Већи је, међутим, број примера који у главној реченици имају презент са футурском вредношћу:

- (49) Si ce dernier *annonce* une réduction de ses revenus, cela contribue grandement à ce que les salariés trouvent le plan « acceptable ». (LBM: 68)

него са очекиваним обликом простог футура:

- (50) Si la diminution du surplus, par taxation, *est inférieure* à son augmentation par subvention, il y aura augmentation du bien-être général. (MIC: 253)

Вероватно је то због потребе да се и у овим ситуацијама процес представи као близак и динамичан.

Слична је и вредност српског свршеног презента за исказивање релатив-

них радњи у временским клаузама са значењем антериорности:

(51) [...] pa će neki misliti da je samo njihova relativna nadnica porasla i zato će prestati da tragaju za poslom sve dok *ne shvate* da je došlo do opšteg rasta cena. (МАК: 75)

У корпусу су, сасвим очекивано, бројни примери у којима се свршени презент јавља као замена футура другог у погодбеним реченицама:

(52) Ако менаџмент *има* низак степен флексибилности [...], рачуноводствене информације ће у мањем степену бити информативне.

(УЗР: 111)

(53) Ако привремено *dode* до смањивања потрошње то ће бити компензирано silaznom флексибилношћу цена и надница. (МАК: 44)

Генерално су у српском корпусу присутнији примери погодбених реченица у којима су глаголи и у управној и у зависној клаузи у презенту – они би се по својој примарној вредности могли сврстати у квалификативну употребу презента неререференцијалних радњи јер дају примере за неке општеважеће законитости и као такви чине неизоставни део научно-уџбеничког стила. Дајемо ипак предност имагинарној вредности коју намеће синтаксичка структура реченице:

(54) Ако pojedinac *počne da radi* sa 20 godina, radi do 65 godina, a živi do 80 godina, u 40 nasledi bogatstvo, tada je $T = 40 - 20 = 20$. (МАК: 64)

(55) Ако *se rezultat shvata* kao output inputnih veličina, onda rezultat modeliranja *zavisi* od kvaliteta i kvantiteta ulaznih veličina. (МІК: 8)

У корпусу се јавила једна врста вредности за коју није било адекватне класификације, али која свакако припада имагинарној вредности. У питању је објашњење имагинарне ситуације налик на „глобалне симулације“ када аутор уџбеника покушава да директним „увлачењем“ читаоца у ситуацију покушава да на што пластичнији начин објасни неки процес. Ова вредност презента би се, по угледу на *imparfait préludique*⁶ (Grevisse, 2007: 1092), могла назвати *présent préludique*:

(56) Pour bien comprendre le problème, imaginez-vous dans le rôle d'un macroéconomiste travaillant pour le gouvernement. Le premier jour de l'année, vous *entrez* dans votre bureau du ministère des finances. Les services de cette administration *tiennent à votre disposition* un ensemble de données concernant l'économie française. Ces données *sont* de deux ordres. La première catégorie vous *permet de définir* les fonctions de comportement des ménages et des entreprises [...] (МАС: 73–74)

Адекватан кореспондент у српском језику би био презент транспонован у будућност тј. употреба презента за замишљену будућност (Пипер и сар., 2005: 385). У српском корпусу се, такође, ова употреба показује као веома захвална за хипотетичке ситуације и дочаравање реалног контекста будућим стручњацима:

(57) Kada postoji mogućnost uvođenja sistema uvoznih kvota rento-lovačko ponašanje

⁶ Ово је вредност имперфекта који се користи у дечјим играма, када се договара ко ће преузети коју „улогу“: « Moi, j'étais genderme, tu volais un vélo... » (Grevisse, 2007: 1092)

se može pojaviti na nekoliko tačaka u političkom sistemu. Najpre, auto dileri koji *imaju* dobre političke pozicije *moгу lobirati* u parlamentu *da se uvedu* kvote, a njima *otvori* mogućnost ubiranja renti. Ukoliko *se* ovakva odluka *razmatra* najpre u nekom od stručnih skupštinskih odbora, njegovi članovi, ma kako čestiti, *postaju* potencijalni primaoci različitih vrsta usluga [...] (MPE: 91)

4. Закључна разматрања

Упоредном систематизацијом алтернативних вредности француског и српског презента у језику економије показује се да оба корпуса располажу идентичним вредносним типовима заступљеним у различитој мери. Вредност презента за актуелизацију у прошлости и будућности налази своје еквиваленте међу садашњим референцијалним и садашњим неререференцијалним радњама израженим у српском презенту које такође покривају односе антериорности и постериорности унутар ових подела. Двојака реализација ове еквиваленције потиче од важности коју у српском језику представља опозиција јединичност/мноштво која, иако спада у домен квантификације, бива релевантна и у домену аспекта. Генеричка вредност француског презента којом се дају дефиниције, описују табеле и графикони у српском језику припада, такође, садашњим референцијалним радњама као врста квалификативног презента. Вредности „опште истине“ у француском језику одговарају садашње неререференцијалне радње. Ту се, међутим, сврстава и употреба ауторског „ми“ тј. „*on*“ која у српском језику спада у садашње референцијалне радње, а у случају додатне вредности предлагања, ова вредност се у српском сврстава у модално транспоновање. „Имагинарни“ презент који у условним реченицама изражава математичке законитости налази еквивалента у садашњим неререференцијалним радњама у српском, док се друга вредност „имагинарног“ презента која је класификована као „*préludique*“ изједначава са транспоновањем српског презента у будућност и вредношћу замишљене будућности. Транспоновање српског презента у прошлост је вредност која у француском потпада под вредност актуелизације у прошлости. Вредност релативних радњи исказаних презентом у поредбеним реченицама за прошлост, и временским реченицама за будућност, не налази директну еквиваленцију јер се због слагања времена у француском језику ова вредност полазне тачке за оријентацију на временској оси додељује имперфекту.

Показало се да је генеричка вредност презента најзаступљенија у оба корпуса (36% у француском и 29% у српском), што је и разумљиво, будући да су дефиниције и објашњења најзаступљенија одлика научно-уџбеничког стила. Интересантно је да следећу вредност презента по учесталости у француском корпусу представља актуелизација у прошлости са 22%, а у српском вредност имагинарности са 27% која се реализује унутар условних реченица. Оправдање за овакав распоред употреба презента се може наћи само у стилском одабиру аутора или у самој теми која намеће одређени приступ, што важи и за остатак вредности презента у оба корпуса – актуелизација у будућности и вредност има-

гинарности у француском корпусу су скоро идентично заступљени са 15%, док се на последњем месту налази вредност актуелизације у садашњости. У српском корпусу вредност актуелизације у садашњости и у будућности имају идентичну заступљеност са 15%, а актуелизација у прошлости је најмање заступљена са 13%. Велика заступљеност различитих вредности презента које представљају алтернативу његовој основној вредности у француском и српском језику економије указује на то да језик струке поседује значајан семантичко-стилистички потенцијал који, иако незнатно оскуднији од општег језика и књижевноуметничког стила, ипак представља поље вредно даљег истраживања.

Литература

- Arrivé, M., Gadet, F. & Galmiche, M. (2005). *La Grammaire d'Aujourd'hui: guide alphabétique de linguistique française*. Paris: Flammarion.
- Бугарски, Р. (1988). Језик струке као лингвистичка и педагошка категорија. У: *Настава страног језика као језика струке у средњем, вишем и високом образовању*, Ковачевић Ј. (ур.), 20–26. Чачак: Друштво за примењену лингвистику Србије.
- Бугарски, Р. (1993). „Језички ниво, дискурс, текст: појмовно-терминолошки осврт“. *Научни састанак слависта у Вукове дане, Београд*, 21(2): 14–19.
- Charaudeau, P. (1992). *Grammaire du sens et de l'expression*. Paris: Hachette.
- Cusin-Berche, F. (2003). *Les mots et leurs contextes*. Paris: Presses Sorbonne Nouvelle.
- Grevisse, M. (2007). *Le Bon Usage* (14e édition). Paris: Duculot.
- Кликовац, Д. (2018). Скрипта за предмет Синтакса српског језика за студенте групе 01. Београд: Филолошки факултет. Преузето са <https://sintaksa.fil.rs/wp-content/uploads/2020/05/2018-2019-SKRIPTA-ZA-01-Bolonja.pdf>
- Kocourek, R. (1991). *La langue française de la technique et de la science. Vers une linguistique de la langue savante*. 2e édition, Wiesbaden: Oscar Brandstetter Verlag GMBH & Co. KG.
- Lerat, P. (1995). *Les langues spécialisées*. Paris: PUF.
- Marojević, R. (1981). Strani stručni jezik i problemi njegovog lingvističkog ispitivanja. U: *Strani jezik struke u teoriji i praksi*. Vinaver, N. (ur.), 3-7. Beograd: Udruženje univerzitetskih nastavnika i drugih naučnih radnika Srbije.
- McEnery, A., Xiao, R. & Tono, Y. (2006). *Corpus-Based Language Studies: An advanced resource book*. London and New York: Routledge.
- Mičić, S. (2003). Osobnosti jezika za naučne i stručne namene. *Serbian Dental Journal*. 50: 97–101.
- Moirand, S. (1990). *Enseigner à communiquer en langue étrangère*. Paris: Hachette.
- Moeschler, J. (2000). Le Modèle des Inférences Directionnelles. *Cahiers de linguistique française*. 22: 57–100. Преузето са https://clf.unige.ch/files/4514/4102/7766/03-Moeschler_nclf22.pdf
- Moeschler, J. (2019). Subjectivité et temps verbaux: l'exemple du présent historique. In:

Le langage des émotions. Altmanova, J. & Centrella, C. (éds), 303–322. Naples: Casa Editrice Tullio Pironti.

- Пипер, П., Антонић И., Ружић, В., Танасић С., Поповић, Ј. и Тошовић, Б. (2005). *Синтакса савременог српског језика: Проста реченица*. Београд: Институт за српски језик САНУ, Београдска књига – Нови Сад: Матица српска.
- Riegel, M., Pellat, J.-Ch. & Rioul, R. (2009). *Grammaire méthodique du français*. Paris: Presses Universitaires de France.
- Sinclair, J. (1996). The search for units of meaning. *Textus online only*. 9 (1): 1000–1032.
- Стевановић, М. (1989). *Савремени српскохрватски језик 2: Синтакса*. Београд: Научна књига.
- Teubert, W. (1996) Comparable or Parallel Corpora? *International Journal of Lexicography*. 9 (3): 238–264.
- Тошовић, Б. (2002). *Функционални стилови*. Београд: Београдска књига.

Извори

- (MIC)Bernier, B. & Védie, H.-L. (2005). *Initiation à la microéconomie*. Paris:Dunod.
- (PAM)Bjelić, P. (2013). Promene u analizi međunarodne trgovine usled globalnog kretanja faktora proizvodnje. U: *Ekonomska politika i razvoj*, Jovanović Gavrilović, B. (ur.), 177–196. Beograd: Ekonomski fakultet.
- (EAM)Blanchard, O. (2009). L'état actuel de la macroéconomie. *Revue française de l'économie*. 24–1: 3–40.
- (LBM)Cappelle-Blancard, G. & Couderc, N. (2006). Licenciements boursiers chez Michelin et Danone : beaucoup de bruit pour rien ? *Revue française d'économie*. 21–2 : 55–73.
- (COM)Doriath, B. & Goujet, Ch. (2011) *Comptabilité de gestion. 5e édition*. Paris: Dunod.
- (MAK)Jakšić, M. (2013). *Osnovi makroekonomije*. Beograd: Centar za izdavačku delatnost Ekonomskog fakulteta.
- (RVP)Kovačević, M. (2008). Realne i virtuelne ekonomske performanse Srbije u periodu 2000–2007. godine. U: *Tekuća privredna kretanja, ekonomska politika i strukturne promene u Srbiji 2007-2008*, Cerović, B. (ur.), 97-114. Beograd: Ekonomski fakultet.
- (MPE)Mitrović, D. (2009). *Međunarodna politička ekonomija*. Beograd: Čigoja štampa.
- (EPI)Paquin, S. (2009). *Economie politique internationale*. Paris: Montchrestien / Lextenso éditions.
- (STA) Piller, A. (2009). *Statistique descriptive*. Paris: Premium divers.
- (MAC)Rubin, G. (2011). *Introduction à la macroéconomie. Cours et exercices*. Paris: Presses Universitaires de France.
- (УЗР)САВИЋ, Б. (2016). Улога и значај рачуноводствене флексибилности за управљање односима са инвеститорима. *Анали Економског факултета у Суботици*, vol. 35. Суботица: Економски факултет.
- (MIK) Švakov, T. i Šagi, A. (2008). *Mikroekonomija*. Subotica: Ekonomski fakultet.

- (AEP) Bourreau-Dubois, C. & Doriat-Duban, M. (2011). Analyse économique de la prestation compensatoire : entre logique redistributive et logique réparatrice. *Économie publique / Public economics*. 26-27/1–2: 193–218. Preuzeto sa <http://economiepublique.revues.org/8773>
- (ATF) Boucher, Ch. & Maillat, B. (2011). Une analyse temps-fréquences des cycles financiers. *Revue économique*. 62/3: 441–450. Preuzeto sa <https://www.cairn.info/revue-economique-2011-3.htm>

Jelena Jaćović

PRESENT IN ALTERNATIVE USE IN FRENCH AND SERBIAN LANGUAGE OF ECONOMY

Summary

The proposed research considers the alternative use of the present tense within language for specific purposes. Through a contrastive approach based on examples excerpted from university textbooks and scientific articles in the leading fields of economics, the present tense is analyzed and observed in its transposition to the past or future, imaginary, generic or prelude values with the aim of examining its capability to express a variety of values just as in general language.

jelena.jacovic@filfak.ni.ac.rs